

የተከመዱ የክሚካርኛ ስሕተቶችና መፍትሔያቸው

የአን ሊ የተሰኘ ጃፓናዊ «Breaking the message» ቦተሰኝነው የ2006 እኤአ መጽሐፉ ላይ እንዲህ ይላል፡፡

በኢንዱስትሪ ገጠሮች ውስጥ በሠራተኛው ሰዓት ዓመታት የታዘበው ትልቁ የሕዝብ ግንኙነት ችግር ለሕዝቡ መልእክት ለማስተላለፍ የሚመጡት ባለሞያዎች መልእክታቸው ተሟልቶ ወደ ሕዝቡ ለመድረስ አለመቻሉ ነው፡፡ ለዚህ ችግር መፈጠር ምክንያት ናቸው ያላቸው ሁለት ነገሮች አሉ፡፡ የመጀመሪያው መልእክቱ ለሕዝቡ በሚመጥን መልኩ ተዘጋጅቶ አለመቅረቡ ነው፡፡

የሚተላለፈው መልእክት የአስተላላፊውን ማንነት፣ የዕውቀት ደረጃ የፖለቲካ ጠገግ፣ የተማረውን የትምህርት ዓይነትና የአስተሳሰቡን መጠን የሚያሳይ እንጂ ለመልእክት ተቀባዩ ታስቦ በደረጃውና በመጠኑ የቀረበ አይደለም፡፡

«ምንም እንኳን ሥጋ ሥጋ ቢሆንም ለሕጻንና ለዐዋቂ ግን በእኩል መጠንና ዓይነት አይቀርብም፡፡ ሕጻኑ ጥርሱና የምግብ ማዋሐጃ አካሉ ስላልጠነከረ በቀላሉ ሊፈጨው በሚችለው መጠን ሥጋው ደቅቶ መቅረብ አለበት፡፡ ለዐዋቂው ግን ሥጋው ጠንክሮና

ይህም በመሆኑም የአማርኛ ንግግርና ጽሕፈት ክሂሎች ያለው ሰው ለማፍራት አልቻልንም። ወደፊት በዚህ ከቀጠልን የምንፈጥራት ሀገር እንደ ጥቅመ ሰናዖር በማይግባቡ ሕዝቦች የተሞላች ትሆናለች።

ሁለተኛው ምክንያት ደግሞ ግዴለሽነት ነው። ለጽሑፍና ለንግግር መጠንቀቅ እየቀረ ይመስላል። **ለአነጋገር ይፈረዳል ከአያያዝ ይቀደዳል** ተብሎ ከተተረተ ከብዙ መቶ ዓመታት በኋላ እንዳመጣ መናገር፣ እንደወረደ መጻፍ የማያሳፍርበት ደረጃ ላይ መደረሱ ይገርማል። ያልተማረው ሕዝብ ሳይቀር ለአነጋገሩ ተጨንቆ በዘይቤ፣ በተረትና ምሳሌ፣ በሰምና ወርቅና በአባባል እያዋዛ በሚናገርበት አገር ከተሜውና ተማረ የሚባለው ወገን ግን በገዛ ቋንቋው መናገር ሲያቅተው መመልከት ግዴለሽነቱ የደረሰበትን የካንሰር ደረጃ ያሳየናል።

በአንድ ወቅት የጎጃም ጠቅላይ ግዛት ሲባል ደብረ ማርቆስ በሚገኘው የጠቅላይ ግዛቱ ፍርድ ቤት አንድ ሰው የፍርድ ቤት የጥሪ ደብዳቤ ይደርሳቸዋል። አቶ ሠረቀ ብርሃን ይባላሉ። ስማቸው በደብዳቤው ላይ የተጻፈው በእሳቱ <ሰ> ስለነበር በቀጠሮ ቀን ሳይቀርቡ ቀሩ። ለሁለተኛ ጊዜ ደብዳቤ ቢጻፍላቸውም ቀሩ። በመጨረሻ በፖሊስ ተይዘው ቀረቡ። ዳኛው <ይኼ ደብዳቤ ደርሶዎታል> ብሎ ጠየቃቸው። <አዎን> አሉ። <<ታዲያ ለምን በቀጠሮ አልመጡም>> አላቸው ዳኛው <<የተጠራሁት እኔ ስላልሆንኩ>> አሉ። ስምዎ <ሰረቀ ብርሃን አይደለም>> አለ ዳኛው>> <<ነው>> አሉ ሰውዬው። <<ታዲያ ለምን ስሜ አይደለም አሉ>> <<የእኔ ስም በንጉሡ <ሠ> እንጂ በእሳቱ <ሰ> አይጻፍም። እኔ የብርሃን ሌባ

አይደለሁም» ሲሉ ዳኛው ደነገጡና ይቅርታ ጠየቁ እየተባለ ይወራ ነበር። በንጉሡ ጊዜ በንጉሣዊ አገዛዙ የተማረረ አንድ ሰው ነበር። በአደባባይ ጉባኤ ላይ አንዲት ሴትየ «ንጉሡ ሺ ዓመት ይንገሡ» ብላ ስትናገር «እኔ ለሃምሳ ዓመቱ መርሮኛል አንቺ ሺ ዓመት ትያለሽ» ብሎ ተነሥቶ በጥሬ ይመታታል። ሕዝብ በተሰበ ለበበት የተደረገ ነበርና ምስክር ተቆጥሮበት ይከሰሳል።

ዳኛው «አድርገሃል ወይ» ሲሉት፤

«አዎ ተማትቻለሁ» አለ።

«ለምን?» ተብሎ ሲጠየቅ፤

«ታድያ እኒህን የመሰሉ ንጉሥ ዘለዓለምስ ቢገዙ ምን ገዷት ነው በሺ የምትገድባቸው ብዬ ነው» በማለቱ በነጻ ተለቀቀ ተብሎ ይወራል። ንግግር ዐዋቂ የሚባለው እንዲህ ያለው ነበር።

በአዲስ ዘመን ጋዜጣ ላይ «ግርማዊ ቀዳማዊ ኃይለ ሥላሴ ከግርማዊት እቴጌ መነን ጋር በተገኙበት» በሚለው ዜና ላይ «ጉ ተቆርጣ ቀርታ አርታዲው ሳያያት በመታተሙ «ግርማዊ ቀዳማዊ ኃይለ ሥላሴ ከእቴጌ መነን ጋር በተገኙበት» ተብሎ ወጣ። በዚያ ሰባት ብዙ ሰው እንደተቀጣ ይነገራል።

ይኼ ሁሉ የተተረከው ያለ ጥንቃቄ የሚጸፉና የሚነገሩ ነገሮች የሚያስከፍሉትን ዋጋ ለማሳየት ነው። አስቦ፤ ቃላት ያላቸውን ዋጋና የሚያስከትሉትን ውጤት ገምግሞ፤ ተዘጋጅቶና መርጦ በአማርኛ የሚጽፍና የሚናገር ሰው እንደ ስሜን ዋልያ እየመነመነ መጥቶ በመዝየም የምናይበት ዘመን መምጣቱ አይቀሬ ነው።

ኢትዮጵያ ውስጥ በአጻጻፍ ስሕተት ብቻ ሁለት አየር መንገዶች ተፈጥረዋል። እንደኛው ሕግ የሚያውቀው «የኢትዮጵያ አየር መንገድ» ሲሆን ሁለተኛው ስሕተት ጸሐፊ የፈጠረው «ቦሌ አየር መንገድ» ነው። በቦሌ መንገድና በቀለበት መንገድ ላይ «ቦሌ አየር መንገድ» የሚል ታኅባላችሁ። የሌለ አየር መንገድ።

ሦስተኛው ደግሞ እንግሊዝኛ መቀላቀል የልምድም የክብርም ጉዳይ እየሆነ መምጣቱ ነው። እንግሊዝኛ በዓለም አቀፍ ደረጃ ለመግባባት የሚያስችል፣ ብዙ ቴክኖሎጂ የተሠራበትና የሚሠራበት፣ ዕውቀት በሰፊው የተጻፈበት፣ በብዙ የከፍተኛ ትምህርት ተቋማት ትምህርት የሚሰጥበት ቋንቋ ነው። አጥርቶና አርትቶ ማወቁ እጅግ አስፈላጊ ነው። ነገር ግን ከጤፍ መካከል የተገኘ ስንዴ አረም እንደሚሆነው ሁሉ ከአማርኛ ጋር እንዴው ያለ ቦታውና ያለ አስፈላጊነቱ ሲደባለቅ ሥራው መልእክት መስበር ይሆናል።

በዚህ ምክንያት ነው «አባየ» አሳፍሮን «ዳዲ» የተመረጠው። «ፋዘሬ ማዘሬ» የዚሁ ውጤቶች ናቸው። «ባለሥልጣን» የሚለውን ቃል አስወጥቶ በ«ኤጀንሲ» የተካው የሀገራችን መዋቅርም የዚህ ውጤት ነው። «ፈንድ» የሚል ተቋም በመጣበት ዘመን በየስብሰባው «ፈንዱ እንዲህ አድርጎ፣ ፈንዱ እንዲህ ሠርቶ» ሲባል «ኧረ ምን በወጣን እንፈነዳለን፣ የሚፈነዳ ይፈንዳ እንጂ» ያሉት ሰዎች ወደው አልነበረም።

ብዙ ሰዎች በአዳራሽ፣ በስብሰባ ቦታዎች፣ በመገናኛ ብዙኃን፣ ሌላው ቀርቶ በእምነት ተቋማት ሳይቀር እንግሊዝኛን እየቀላቀሉ መናገር፣ ልማድም፣ የዕውቀት ማሳያም አድርገውታል። ዐዋቂነት የሚሆነው ግን ወይ በአማርኛ ወይ በእንግሊዝኛ መናገሩ ነበር።

ድምፁን ለማስተላለፍ እንጂ መልእክቱን ለማስተላለፍ አይረዳም፡፡
ይላል፡፡
እንዲያውም በአንድ በሰሜናዊ ኢንዶኔዥያ ክፍል ጥናት ሲያደርግ
አንድ አዛውንት የነገሩትን እንደ ምሳሌ አስቀምጦታል፡፡

በዚያ መንደር ውስጥ አንድ የሕክምና ባለሙያ መጥቶ ለመንደሯ
ሰዎች ስለ ኢንፍሉዌንሻ ገለጻ ያደርጋል፡፡ በገለጸው መካከል የአካባቢውን
ቋንቋ ሱንዳኒዝንና እንግሊዝኛን እየደባለቀ ይናገር ነበር፡፡
መንደርተኞቹ ተቸገሩ፡፡

አንድ ሰውም ተነሡና ልጄ፣ ወይ በእንግሊዝኛ ንገረንና ከመካከል
ላችን ዕውቀቱ ያላቸው ይተርጉሙልን፤ ያለበለዚያ ደግሞ በአካባቢያችንን
ቋንቋ በሱንዳኒዝ ንገረንና ያለ ችግር እንስማው፡፡ ብለው
አስተያየት ሰጡት፡፡ ከባለሙያው ይልቅ መንደርተኞቹ እንደሚቆራረጥ
ስልክ መልእክቱ እየተሰበረ እንደደረሰባቸው ገብቷቸዋል፡፡

አሁን አሁን በሀገራችን እየገጠመን ያለውም ልክ ዩኤስ ሊ
በኢንዶኔዥያ የገጠመውን ዓይነት ነው፡፡ አማርኛን የሚናገር ሰው
የጠፋ እስኪመስል ድረስ በአማርኛ መልእክት መለዋወጥ ከባድ
እየሆነ ነው፡፡ የመልእክት ልውውጦቻችን በስሕተቶች የተሞሉ
እየሆኑ መጥተዋል፡፡ ለእነዚህ ደግሞ ምክንያቶቻችን ሊሆኑ
የሚችሉት አምስት ነገሮች ይመስሉኛል፡፡

የመጀመሪያው የአማርኛ ቋንቋ ትምህርት በሚገባ አለመሰጠቱ
ነው፡፡ አማርኛ መማር የሚያውቁትን ነገር እንደገና መማር የሚመስላቸው
ሰላቸው የዋህን ብዙዎች ናቸው፡፡ ለእንግሊዝኛ፣ ፈረንሳይኛና
ጀርመንኛ ቋንቋዎች የሚሰጠውን ከበሬታ ያህል አማርኛን መማር
ክብር አይሰጠውም፡፡ ዕውቀትም መስሎ አይታይም፡፡

በቅመማ ቅመም ዳብሮ ሊቀርብ ይችላል። ሥጋ ግን ሥጋ ነው።
ይላል ዩህን ሊ። መልእክት ሲቀርብም ከአቅራቢው በላይ የሚቀር
ብለትን ወገን ዐቅምና ችሎታ፤ ደረጃና ፍላጎት የመጠነ መሆን
አለበት። ምንም የመልእክቱ ይዘት ባይቀየርም።

ሌላው ለመልእክቱ መሰበር ምክንያት ነው ብሎ የታዘበው ነገር
ምሁራኑና ሌሎችም ሕዝቡ በማይገባው ቋንቋ መናገራቸው ነው።
አቅራቢዎቹ ለምደባቸው ወይም እነርሱ የተማሩት በእንግሊዝኛ
በመሆኑ አለበለዚያም (እንደ እኛ ሀገር የኛ መሸራ ኩሪባቸው
በእንግሊዝ እናግራቸው የሚለው ዘፈን እነርሱም ጋር ኖሮ
ይሆናል) እንግሊዝኛ መቀላቀል የዕውቀትና የደረጃ ማሳያ አድርገ
ውት፤ እንግሊዝኛውን ከኢንዶኔዥያ ቋንቋ ጋር (በነገራችን ላይ
ኢንዶኔዥያ 700 ሀገራዊ ቋንቋ የሚነገርባት ሀገር ናት፤ ብዙው
ሰው «ባሐሳ ኢንዶኔዥያ» የተሰኘውን ብሔራዊ ቋንቋ ይናገረዋል)
እየቀላቀሉ በሚያስፈልገውም በማያስፈልገውም ስለሚጠቀሙ መልእ
ክቱ እየተሰባበረ በአልተሟላ ሁኔታ እንዲደርስ አድርገውታል።

«በቴሌቪዥን ኳስ ስንከታተል» ይላል ዩህን ሊ «የኳሱን ፍሰት
ሳይቋረጥ መከታተል እንፈልጋለን። የቴሌቪዥን ጣቢያው ይኼንን
ትቶ በየመካከሉ መዘቃ እየጋበዘ ኳሱን ቢያስተላልፍልን የኳስ
ጨዋታው መሉ ሥዕል አይኖረንም። ምናልባትም በመካከል ጎል
ገብቶ፤ ተጨዋች በቀይ ወጥቶ፤ ግጭት ተፈጥሮ፤ ተጨዋች ተቀይሮ፤
አስደናቂ ወይም አሳዛኝ ክሥተት ተፈጥሮ ሊሆን ይችላል።

እነዚህን ነገሮች አሳልፈን የምናየው ጨዋታ ግርታን ይፈጥራል
እንጂ ደስታን አያመነጭም። በየመካከሉ ሕዝቡ የማይረዳውን
ቋንቋ እየደባለቁ መልእክት ለማስተላለፍ መጣርም እንደዚሁ ነው።

ቅጣት ምት፣ የማዕዘን ምት፣ የመሥመር ውርወራ፣ ዳኛ፣ የመሥመር ዳኛ፣ አማካይ፣ አጥቂ፣ ተከላካይ፣ የመሳሰሉት ቃላትና ሐረጎች ያኔ የመጡ ናቸው። የሚያሳዝነው ያ ሁሉ እንዳልተለፋበት የዛሬ የስፖርት ጋዜጠኞች «ፔናሊቲ፣ ፔናሊቲ ቦክስ፣ ሪፈሪ፣ ዲፌንደር፣ ስኪድ፣ ቲም» እያሉ ወደ ጎሳ ሲመለሱ መስማታቸው ነው።

«ለኢትዮጵያ ታሪኳ ነው መልኳ» በሚለው መጽሐፍ ንጉሤ አክሊሉ እንደሚተርከው «ከዛሬ ሃምሳ ዓመታት በፊት አፈ ሊቅ አክሊሉ ወልደ ቂርቆስ በማስታወቂያ ሚኒስቴር የአዲስ ዘመን ዋና ክፍል ሲሠሩ አዲስ ዘመን በእንግሊዝኛ ይወጡ እንደነበሩት ጋዜጦች «ኤዲቶርያል» አልነበረውም። በጎሳ የጋዜጣው ዋና አዘጋጅ ነጋሽ ገብረ ማርያም አፈ ሊቅ አክሊሉን «ይኼን ኤዲቶርያል የሚባል ቃል በአማርኛ ምን እንበለው?» ብለው ቢጠይቁት «አንቀጸ ትምህርት፣ አንቀጸ ጾም፣ አንቀጸ ምጽዋት፣ አርእስተ አንቀጽ፣ ርእሰ አንቀጽ የሚለውን ጠቅሰው የጋዜጣው ዋና አዘጋጅ የሚጽፈው ዐቢይ መልእክት የሚሠፍርበት በመሆኑ «ርእሰ አንቀጽ» ብንለው በማለት የሰጡት ስያሜ ይኼው ዛሬም ሲሠራበት ይኖራል።» ማዋለድ ማለት እንዲህ ነው።

እስኪ ለዛሬው በአማርኛ ቋንቋ ንግግርና ጽሕፈት እየተለመዱ የመጡ ዐሥራ ሦስት የስሕተት ዓይነቶችን ላመልክት።

1. ሕገ ወጥ ጥምረት ፡- ሕገ ወጥ ጥምረት የምንለው ሊጣመር በሚገባው መልኩ ባለመጣመሩ ትርጉም እየለወጠ የሚገኘውን አካሄድ ነው። ለዚህ ምሳሌ የሚሆነን ከመለመዱ የተነሣ ስሕተት ትነቱ ሊጠፋ የደረሰው «እደ ጥበብ» ነው። «ሃንዲ ክራፍት»

የሚለውን ለመተርጎም የምንጠቀምበት «እደ ጥበብ» እጁን እንጂ ሥራውን አይገልጥም።

«እደ ጥበብ» ማለት የጥበብ እጅ ማለት ነው። ከሠራው ጋር እንጂ ከሥራው ጋር ግንኙነት የለውም። ትክክለኛው «ጥበብ እድ» ነው፤ የእጅ ጥበብ ለማለት። ልክ ተግባረ እድ - የእጅ ሥራ፤ ተግባር እንዳልነው ሁሉ።

«ማስ ሚዲያ» የሚለውን ለመተርጎም የተጠቀምነው «ብዙኃን መገናኛ» የሚለውን ነው። እንግሊዝኛውን ቃል በቃል ወስደን። በአማርኛ ግን በሳድስ የሚጣመር ቃል የለም። በሳድስ ከተጣመረ ቆይቶ ያስፈልገዋል። «የብዙኃን መገናኛ»። በራብዕ ግን ይጣመራል። «ዕንቆጳ ጽዮን» እንደሚለው። ይኼም «መገናኛ ብዙኃን» መሆን ነበረበት።

«ዌብ ሳይት» የሚለውን ለመተርጎም «ገጽ ድር» መባል ሲኖርበት «ድረ ገጽ» በማለት እንዳለ እንግሊዝኛውን ወስደነዋል። ገጽ ድር ማለት የድሩን ገጽ የሚያሳይ ሲሆን ድረ ገጽ ማለት ግን የገጹን ድር የሚያመለክት ነው።

ቅድመ ዝግጅት የሚለው ቃል ሁለት ተመሳሳይ ሐሳብ የያዙ ቃላትን ያጣመረ ነው። ቅድሚያ እና ዝግጅት፤ ሁለቱም ከሆነ ነገር በፊት የሚደረግ ነገር የሚያመለክቱ ናቸው። ዝግጅት ከአንድ ነገር በፊት የሚደረግ ከሆነ ለዝግጅት ምን ቅድሚያ ያስፈልገዋል?

2. ያለ ትርጉማቸው ቃላትን መጠቀም :- አንዳንድ ጊዜ ከግእዝ የሚወሰዱት ቃላት በትክክለኛው ትርጉማቸው ሲገቡ አይታይም። ለዚህ የተለመደው ምሳሌ «ታዳጊ» የሚለው ቃል ነው።

በተለይም አማርኛ የሶፍት ዌር ቋንቋ ሲሆን እንዲሁም ችግር ፈጣሪዎች እነዚህ ሕገወጥ ነገሮች ናቸው።

4. አላስፈላጊ ሰረዝ :- ከእንግሊዝኛ ሥርዓተ ጽሕፈት ወስደነው እንደሆነም እንጂ እርስ በርሳቸው በሚናበቡ ቃላት መካከል አላስፈላጊ ሰረዝ ማስገባት በአማርኛ ጽሕፈት ውስጥ እየተለመደ በጋዜጣና በመጻሕፍት ውስጥ በብዛት እያየነው ነው። ኪነ ጥበብ፣ ሥነ ጥበብ፣ ግብረ ገብ፣ መርሐ ግብር፣ ቤተ ሰብእ፣ ቤተ ክርስቲያን፣ ቤተ መንግሥት የሚሉት በራሳቸው ተናበው ሊቆሙ የሚችሉ ጥምር ቃሎች ናቸው።

አሁን አሁን ግን በመካከላቸው ሰረዝ ገብቶ ኪነ - ጥበብ፣ ሥነ - ጥበብ፣ ቤተ - መንግሥት እየተደረጉ በመጻፍ ላይ ናቸው። ይኼ ጉዳይ ሥራን ከማብዛት፣ ጊዜን ከመጨረስና ቦታን ከመውሰድ ውጭ የሚሰጠው ተጨማሪ ጥቅም የለም።

5. አላስፈላጊ እንግሊዝኛ:- ይኼኛው በአማርኛ ቋንቋ ውስጥ የገባ ወረርሽ ነው። ምንም ከማያስፈልጉት እንደ «ስቲል - እስካሁን፣ ታንክ ዩ - አመሰግናለሁ፣ እፍ ኮርስ - ይሔ ነገር፣ ሪሊ» ካሉት ጀምሮ በየንግግራችን መካከል እንደ እርጎ ዝንብ ጥልቅ የሚሉት ምክንያት አልባ እንግሊዝኛ ቃላት ብዙ ናቸው።

እንዳንዶች ይኼንን ከቋንቋ ንጽሕና ጋር ያያይዙታል። እንዲያ ግን አይደለም። የማያውስና የማይዋስ ቋንቋ የለም። እንግሊዝኛ ከብዙ ቋንቋዎች ተወሷል። ነገር ግን ውስት ምክንያትና ሕግ አለው። በአማርኛ «ቤት» የሚለውን ቃል ያህል ሁሉም ቦታ የሚገባ የለም።

ቤተ ሰብ፣ ቤተ ክርስቲያን፣ ቤተ መንግሥት፣ ቤተኛ፣ ቤቶች፣
ግምጃ ቤት፣ ምግብ ቤት፣ እሥር ቤት፣ ሙዚቃ ቤት፣ ጽሕፈት
ቤት፣ ወዘተ፣ ወዘተ። እንዲህ በዝቶና ሞልቶ የሚገኘው ቤት ግን
በእነ «ጃምቦ ሐውስ» በእነ «ዲ.ኤስ. ቲቪ ሐውስ»፣ «ቪዲዮ
ሐውስ፣ ኮፊ ሐውስ» በእንግሊዝኛ ተጽፎ ማየት ለስምንተኛው
ሺሕ መድረስ ምልክት ለመሆን ካልሆነ በቀር ሌላ ምክንያት
የለውም።

6. የ «የ» ቤት ጣጣ :- በአማርኛ አጻጻፍ ውስጥ ግእዙ «የ»
እና ኅምሱ «ዬ»፣ ሣልሱ «ዱ» እና ሳድሱ «ይ» ሲምታቱ
ይታያሉ። «ባየ» ስንል ግእዙን «አባዬ» ስንል ግን ኅምሱን
መጠቀም አለብን። «ዬ» ባለቤትነትን ስለምታመለክት። «ሰውዬ»
ስንል ኅምሱን «ምን አየ?» ስንል ደግሞ ግእዙን።

አሁን አሁን የኅምሱ «ዬ» ቦታ በግእዙ «የ» እየተወሰደ ነው።
«ዱ» አንስታይን ለማመልከት የምትውል ነበረች። «እዬ፣ ብዬ፣
ነዬ፣ በዬ፣ ሳዬ» ስንል አንቺ የሚለውን ባለቤትና እርሷም ሴቴ
ጾታ መሆንዋን ያሳያል።

በአሁኑ ጊዜ ግን በሳድሱ «ይ» እየተተካ «ብይ፣ እይ፣ ነይ፣
በይ» እየተባለ መጥቷል። ገቢ፣ ሠሪ፣ ወጪ እንደሚለው ሁሉ
«ባዬ» መባል ሲገባው «እኔ ባይ» ተብሎ ይጻፋል።

7. የ «ጨ» ቤት ጣጣ :- እንደ «የ» ሁሉ «ጨ»ም ኅምሱና
ግእዙ፣ ሳልሱና ሳድሱ እየተምታታ ነው። «መሳጭ» ስንል
ሳድሱን፣ «ጠጪ» ስንል ደግሞ ሳልሱን እንጠቀማለን።
«ገልብጬ» ስንል ኅምሱን፣ «መጫ» ስንል ግእዙን እንጠቀ

«ታዳጊ» ማለት «አዳኝ፣ ጠባቂ» ማለት ነው። «ታዳጊ ሀገር» ሲል፣ የሚጠብቅ የሚያድን ሀገር ማለት ነው። «ታዳጊ ሕጻናት» ሲባልም፣ የሚያድኑ፣ የሚጠብቁ ሕጻናት ማለት ነው። ትክክለኛው አነጋገርና አጻጻፍ «አዳጊ» የሚለው ነው።

መሃይም እና ማዕቀፍም እንደዚህ ናቸው። «መሃይም» አማኝ ማለት ሲሆን «ማይም» ግን ያልተማረ ማለት ነው። «ማዕቀፍ» ም «ፍሬም ወርክ» ለሚለው መተርጎሚያ ነበር የተጠቀምንበት። «ማዕቀፍ» ግን ዕንቅፋት ማለት ነው። «ለፍሬም ወርክ» መተኪያው ቃል፣ ማሕቀፍ ነው።

«ክብካቤ» እና «እንክብካቤ»ም ይኼው ዕጣ ነው የገጠማቸው። እንክብካቤ ማለት፣ መደገፍ፣ ማጣደፍ፣ ማንቀርቀብ፣ ማንከባለል፣ ማድቦልቦል ማለት ነው። «እንክብካቤ አመጣሁት» እንዲል። መንከባከብን ለማሳየት ከሆነ «ክብካቤ» ነው መሆን ያለበት። የአካባቢ ክብካቤ መባል ሲኖርበት ነው «የአካባቢ እንክብካቤ» የሚባለው።

3. የብዙ ብዙ :- ቃላትን በራሳቸው ቅርጽ ማብዛት ሲገባ ብዙ ብዙ ማድረግ አንድም የቃላት ኢኮኖሚን ያባክናል፤ አንድም ደግሞ መልእክትን ያቋርጣል።

መላእክቶች፣ ኢትዮጵያውያኖች፣ አዕዋፋትና አዕዋፎች፣ አራዊቶች፣ አታክልቶች ግእዝና አማርኛ የተቀላቀለባቸው የብዙ ብዙ ናቸው። ወይ በግእዙ ሄዶ አዕዋፍ፣ አራዊት፣ እንስሳት፣ ዕጽዋት፣ መላእክት ማለት ወይ በአማርኛው ሄዶ ኢትዮጵያውያኖች፣ ወፎች፣ አውሬዎች፣ እንስሶች፣ እንጨቶች፣ ተክሎች ማለት ይቻል ነበር።

የምንለው፤ ቡድን ጠፍቶን «ቲም»፤ ሂደት ጠፍቶን «ፕሮሰስ»
የምንለው የምናስበው በእንግሊዝኛ በመሆኑ ነው። እንዲህ
የሚያስቡ ሰዎች አማርኛ ሐሳባችንን በሚገባ አይገልጥልንም
ብለው ያስባሉ።

እንደ ሳይንሱ ከሆነ ግን ቋንቋ በራሱ ምሉዕ ነው፤ ምሉዕም
አይደለም። ምሉዕ ነው ሲባል የራሱን ሕዝብ ለማግኘት በቂ ነው
ማለት ነው። ምሉዕ አይደለም ሲባል ደግሞ በዓለም ላይ ያሉ ነገሮችን
ሁሉ ሊገልጥ የሚችል አንድ ብቸኛ ቋንቋ የለም ማለት ነው።

ሐሳቡን በአማርኛ የሚያቀርብ ሰው አስቦ የሚጽፍና የሚናገር
ከሆነ በተቻለው መጠን ቃሉን ለመተርጎም፤ ካልቻለም ደግሞ
ሐሳቡን ለመተርጎም መሞከር አለበት። «ቢኮዝ» ንም፤ «ኤንድ»
ንም፤ «አፍ ኮርስ» ንም፤ «ቱዴይ»ንም እንዳለ ማስቀመጥ ግን
ሕመም እንጂ ችግር አይሆንም።

13. ሐሳባቸው የማይቀና ቃላት :- አንዳንድ ጊዜ የእንግሊዝኛውን
ሐሳብ ለመተርጎም ተብለው የሚፈጠሩ ቃላት በአማርኛ ባህልና
አገባብ አስገራሚ ትርጉም የሚሰጡበት ጊዜ አለ። ለዚህ ቀላሉ
ማሳያ «ሥር ነቀል ለውጥ» የሚለው ሐረግ ነው።

አንድ ሥር ከተነቀለ በኋላ ምን ለውጥ ይኖረዋል፤ ከኖረውም
መድረቅ ነው። እንዴት ሆኖ ሥር የሚነቀል ለውጥ በአማርኛ
አዎንታዊ ሐሳብ ይሆናል? ቋንቋ ማሰቢያም የአስተሳሰብ ማሳያም
ነው። «ሥር ነቀል ለውጥ» የሚለው ጥምር ቃል የመጣው በአብዮት
ልጆች ነው። «ሥር ነቅሎ ለመለወጥ» ስለምናስብ ይሆን
ለውጣችን በአንዱ መቃብር ላይ ሌላውን የሚያመጣ እንጂ አንዱ
በሌላው ላይ የሚገነባ ያልሆነው?

እነዚህ ለማሳያ የቀረቡ ናቸው። ምሁራኑ ልክ በእንግሊዝኛ
«common Mistakes in English» እንደሚለው ያለ ለሁላችንም
የሚሆን ነገር ሊያዘጋጁ የሚገባበት ጊዜ ላይ ደርሶናል። የመገናኛ
ብዙኃናችንና ባለ ሥልጣኖቻችን የሚገዛ የሥነ ምግባር ደንብም
ያስፈልጋል።

የአማርኛ ትምህርት ጉዳይም ሊታሰብበት የሚገባ ነው። ያለ ቋንቋ
ዕድገት ሌሎች ዕድገቶች ሊሳለጡ አይችሉም። የሚግባባ
ኅብረተሰብ ለመፍጠር የሚያግባባ ቋንቋ ያስፈልጋልና። የባሕርዳር
የኒቨርሲቲ እንደጀመረውም የአማርኛ ቋንቋን በተለየ የሚያጠኑ፣
ሥርዓት የሚያወጡ፣ ደረጃ የሚሰጡ፣ የሥነ ምግባር ደንቦችን
የሚያዘጋጁ፣ ሐሳቦችን የሚያፈልቁ ተቋማት ይሾናል።

ካልሆነ ግን የሀገሪ ገበሬ፤

ሀገርሽ ምንኛ መንደርሽ ምንኛ

አላውቅበት አልኩኝ ያንቺን አማርኛ፤ ያለው ነገር ይደርስብናል።